

ANALÝZA PRIVATIZACE A RESTITUCÍ V ČR

~~VLASTNÍK
ZNÁRODNĚNÉHO
MAJETKU~~

KAREL ZEMAN

KAROLINUM

Analýza privatizace a restitucí v ČR

Transformace národního hospodářství,
zejména liberalizace vlastnických práv:
privatizace, restituce a ostatní systémové změny

Karel Zeman

Recenzovali:

prof. Ing. Jaroslav Daňhel, CSc.

Ing. Jan Fischer, CSc.

prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc.

doc. Ing. Václav Petříček, CSc.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Václav Hozman

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2017

© Karel Zeman, 2017

ISBN 978-80-246-3796-9

ISBN 978-80-246-3840-9 (online : pdf)

Charles University
Karolinum Press 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Právě řecko-římský svět byl světem soukromého vlastnictví. Starověcí Řekové byli prvními lidmi, kteří chápali soukromé vlastnictví jako neodlučitelné od svobody jednotlivce.

F. A. Hayek

System soukromého vlastnictví je nejdůležitější garance svobody, a to nejen pro ty, kteří majetek vlastní, ale neméně i pro ty, kteří jej nevlastní. Je to proto, že kontrola produkce je rozdělena mezi mnoho osob jednajících nezávisle, a nikdo tak nad námi nemá kompletní moc, my jako jednotlivci se můžeme rozhodnout, co s námi bude. Kdyby všechny produkční možnosti byly vloženy do rukou jednoho vlastníka, ať už nominálně na společnost jako celek, nebo na diktátora, kdokoliv by tuto možnost držel, měl by nad námi kompletní moc.

F. A. Hayek

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ	13
ÚVODNÍ SLOVO VÁCLAVA KLAUSE	14
ÚVOD	15
I. CHARAKTERISTIKA TRANSFORMAČNÍCH PILÍŘŮ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ	23
1. VÝCHOZÍ STAV ANALYZOVANÝCH PILÍŘŮ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE	23
1.1. CENOTVORBA V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE	23
1.2. ZAHRANIČNÍ OBCHOD V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE	27
1.3. CENTRÁLNÍ BANKOVNICTVÍ V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE	30
1. 4. VLASTNICKÁ PRÁVA V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE	32
2. ANALÝZA TRANSFORMACE PILÍŘŮ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ ČR	54
2.1. LIBERALIZACE CEN – I. PILÍŘ TRANSFORMACE NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ ČR	57
2.2. LIBERALIZACE ZAHRANIČNÍHO OBCHODU – II. PILÍŘ TRANSFORMACE NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ ČR	60

2.3. MAKROEKONOMICKÁ STABILIZACE – III. PILÍŘ TRANSFORMACE NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ ČR -----	62
2.4. LIBERALIZACE VLASTNICKÝCH PRÁV – IV. PILÍŘ TRANSFORMACE NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ ČR -----	66
2.5. EKONOMICKÉ TEORIE VZTAHUJÍCÍ SE K TÉMATU VLASTNICKÝCH PRÁV -----	67
II. PRIVATIZAČNÍ PROCES V ČR -----	79
1. CHARAKTERISTIKA PRIVATIZAČNÍHO PROCESU V ČR -----	79
2. PROCESNÍ ANALÝZA PRIVATIZAČNÍHO PROCESU V ČR -----	86
2.1. PROCESNÍ ANALÝZA TZV. MALÉ PRIVATIZACE -----	86
2.2. PROCESNÍ ANALÝZA TZV. VELKÉ PRIVATIZACE -----	87
2.3. PROCESNÍ ANALÝZA PRIVATIZACE AKCIÍ PROSTŘEDNICTVÍM KUPONŮ -----	92
3. STATISTICKÁ ANALÝZA PRIVATIZAČNÍHO PROCESU V ČR -----	95
3.1. STATISTICKÁ ANALÝZA TZV. MALÉ PRIVATIZACE REALIZOVANÉ MSNMP ČR -----	95
3.2. STATISTICKÁ ANALÝZA TZV. VELKÉ PRIVATIZACE VŠECH RESORTŮ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ MIMO RESORT ZEMĚDĚLSTVÍ REALIZOVANÉ FNM ČR -----	98
3.3. STATISTICKÁ ANALÝZA TZV. VELKÉ PRIVATIZACE ZEMĚDĚLSKÉHO MAJETKU REALIZOVANÉ PF ČR -----	109
3.4. STATISTICKÁ ANALÝZA TZV. PRIVATIZACE AKCIÍ PROSTŘEDNICTVÍM KUPONŮ REALIZOVANÉ MF ČR -----	112
3.5. STATISTICKÁ ANALÝZA PRIVATIZAČNÍHO PROCESU CELKEM ---	114
4. EKONOMICKÁ ANALÝZA PRIVATIZAČNÍHO PROCESU V ČR -----	118
4.1. EKONOMICKÁ ANALÝZA VÝVOJE PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ Z PRIVATIZAČNÍHO PROCESU -----	118
4.1.1. EKONOMICKÁ ANALÝZA VÝVOJE PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ MSNMP ČR -----	119
4.1.2. EKONOMICKÁ ANALÝZA VÝVOJE PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ FNM ČR -----	121
4.1.3. EKONOMICKÁ ANALÝZA VÝVOJE PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ PF ČR -----	124
4.1.4. EKONOMICKÁ ANALÝZA VÝVOJE PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ TZV. PRIVATIZACE AKCIÍ PROSTŘEDNICTVÍM KUPONŮ ---	128
4.1.5. EKONOMICKÁ ANALÝZA VÝVOJE PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ CELÉHO PRIVATIZAČNÍHO PROCESU V ČR -----	129
4.2. ANALÝZA EFEKTIVNOSTI VYUŽITÍ PŘÍJMŮ Z PRIVATIZAČNÍHO PROCESU -----	130
4.2.1. ANALÝZA EFEKTIVNOSTI VYUŽITÍ PŘÍJMŮ Z TZV. MALÉ PRIVATIZACE -----	131

4.2.2.	ANALÝZA EFEKTIVNOSTI VYUŽITÍ PŘÍJMŮ Z TZV. VELKÉ PRIVATIZACE VŠECH RESORTŮ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ MIMO ZEMĚDĚLSTVÍ -----	134
4.2.3.	ANALÝZA EFEKTIVNOSTI VYUŽITÍ PŘÍJMŮ Z TZV. VELKÉ PRIVATIZACE ZEMĚDĚLSKÉHO MAJETKU -----	136
4.2.4.	ANALÝZA EFEKTIVNOSTI VYUŽITÍ PŘÍJMŮ Z TZV. PRIVATIZACE AKCIÍ PROSTŘEDNICTVÍM KUPONŮ -----	141
4.2.5.	ANALÝZA EFEKTIVNOSTI VYUŽITÍ PŘÍJMŮ Z CELÉHO PRIVATIZAČNÍHO PROCESU V ČR -----	141
5.	MAKROEKONOMICKÁ ANALÝZA PRIVATIZAČNÍHO PROCESU V ČR ---	144
5.1.	ANALÝZA ZÁVISLOSTÍ MEZI PŘÍJMY A VÝDAJI A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝMI UKAZATELI V TZV. MALÉ PRIVATIZACI -----	148
5.2.	ANALÝZA ZÁVISLOSTÍ MEZI PŘÍJMY A VÝDAJI A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝMI UKAZATELI V TZV. VELKÉ PRIVATIZACI VŠECH RESORTŮ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ MIMO ZEMĚDĚLSTVÍ -----	151
5.3.	ANALÝZA ZÁVISLOSTÍ MEZI PŘÍJMY A VÝDAJI A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝMI UKAZATELI V TZV. VELKÉ PRIVATIZACI ZEMĚDĚLSKÉHO MAJETKU -----	155
5.4.	ANALÝZA ZÁVISLOSTÍ MEZI PŘÍJMY A VÝDAJI A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝMI UKAZATELI V PRIVATIZACI AKCIÍ PROSTŘEDNICTVÍM KUPONŮ -----	157
5.5.	ANALÝZA ZÁVISLOSTÍ MEZI PŘÍJMY A VÝDAJI A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝMI UKAZATELI V CELÉM PRIVATIZAČNÍM PROCESU ČR -----	157
6.	STĚŽEJNÍ SUBPROCESY PRIVATIZACE, KTERÉ ZÁSADNÍM ZPŮSOBEM OVLIVNILY EFEKTIVNOST VYUŽITÍ PŘÍJMŮ Z PRIVATIZAČNÍHO PROCESU A BUDOUCÍ MAKROEKONOMICKÝ VÝVOJ V ČR -----	160
6.1.	ANALÝZA VÝVOJE EKONOMICKÉ VÝKONNOSTI A EFEKTIVNOSTI PRODEJE BANK PRIVATIZOVANÝCH V ČR V OBDOBÍ 1992–2010 -----	160
6.1.1.	ANALÝZA VÝVOJE EKONOMICKÉ VÝKONNOSTI ČESKÉ SPOŘITELNY, A. S. -----	161
6.1.2.	ANALÝZA VÝVOJE EKONOMICKÉ VÝKONNOSTI ČESKOSLOVENSKÉ OBCHODNÍ BANKY, A. S. -----	167
6.1.3.	ANALÝZA VÝVOJE EKONOMICKÉ VÝKONNOSTI INVESTIČNÍ A POŠTOVNÍ BANKY, A. S. -----	173
6.1.4.	ANALÝZA VÝVOJE EKONOMICKÉ VÝKONNOSTI KOMERČNÍ BANKY, A. S. -----	178
6.1.5.	ANALÝZA VÝVOJE EKONOMICKÉ VÝKONNOSTI ŽIVNOSTENSKÉ BANKY, A. S. -----	183

6.1.6. VYHODNOCENÍ ANALÝZY VÝVOJE EKONOMICKÉ KONDICE PRIVATIZOVANÝCH BANK -----	187
6.2. EKOLOGICKÉ ZÁTĚŽE PRIVATIZOVANÉHO MAJETKU – JEDEN Z NEJSLOŽITĚJŠÍCH PROBLÉMŮ PRIVATIZAČNÍHO PROCESU V ČR -----	193
6.2.1. CHARAKTERISTIKA EKOLOGICKÝCH ZÁTĚŽÍ PRIVATIZOVANÉHO MAJETKU V ČR -----	193
6.2.2. STATISTICKÁ ANALÝZA VÝVOJE EKOLOGICKÝCH SANACÍ V ČR -----	195
6.2.3. VÝSLEDKY ANALÝZY EKOLOGICKÝCH SANACÍ V ČR -----	199
6.3. IMPLEMENTACE NOVÉHO DYNAMICKÉHO SYSTÉMU ŘÍZENÍ PROCESU VYMÁHÁNÍ POHLEDÁVEK -----	200
6.3.1. ANALÝZA SYSTÉMU ŘÍZENÍ PROCESU VYMÁHÁNÍ POHLEDÁVEK NA FNM ČR -----	201
6.3.2. ANALÝZA SYSTÉMU ŘÍZENÍ PROCESU VYMÁHÁNÍ POHLEDÁVEK NA PF ČR -----	203
6.3.3. VÝSLEDKY ANALÝZY NOVĚ IMPLEMENTOVANÉHO SYSTÉMU ŘÍZENÍ VYMÁHÁNÍ POHLEDÁVEK NA PF ČR ----	209
7. VÝSLEDKY VÝZKUMU CELÉHO PRIVATIZAČNÍHO PROCESU V ČR -----	216
III. RESTITUČNÍ PROCESY V ČR -----	239
1. CHARAKTERISTIKA RESTITUČNÍCH PROCESŮ V ČR -----	239
2. ANALÝZA RESTITUČNÍCH PROCESŮ V ČR -----	244
2.1. ANALÝZA TZV. MALÉ RESTITUCE -----	244
2.2. ANALÝZA „RESTITUCÍ MIMOSOUDNÍMI REHABILITACEMI“ -----	245
2.3. ANALÝZA „RESTITUCÍ ZEMĚDĚLSKÉHO A LESNÍHO MAJETKU“ -----	248
2.4. ANALÝZA „CÍRKEVNÍCH RESTITUCÍ“ -----	269
2.5. ANALÝZA „RESTITUCÍ ŽIDOVSKÉHO MAJETKU“ -----	275
2.6. ANALÝZA „RESTITUCÍ HISTORICKÉHO MAJETKU OBCÍ“ -----	276
3. VÝSLEDKY ANALÝZY RESTITUČNÍCH PROCESŮ V ČR -----	277
4. VÝSLEDKY VÝZKUMU VŠECH RESTITUČNÍCH PROCESŮ V ČR -----	283
IV. PROCES LIKVIDACE STÁTNÍCH PODNIKŮ V ČR -----	289
1. CHARAKTERISTIKA PROCESU LIKVIDACE STÁTNÍCH PODNIKŮ V ČR -----	289
2. ANALÝZA PROCESU LIKVIDACE STÁTNÍCH PODNIKŮ V ČR -----	292
3. VÝSLEDKY VÝZKUMU PROCESU LIKVIDACE STÁTNÍCH PODNIKŮ V ČR -----	293

V. PROCES KONKURZNÍHO –INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ STÁTNÍCH PODNIKŮ V ČR	297
1. CHARAKTERISTIKA PROCESU KONKURZNÍHO –INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ STÁTNÍCH PODNIKŮ V ČR	297
2. ANALÝZA PROCESU KONKURZNÍHO – INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ STÁTNÍCH PODNIKŮ V ČR	298
3. VÝSLEDKY VÝZKUMU PROCESU KONKURZNÍHO – INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ STÁTNÍCH PODNIKŮ V ČR	298
VI. PROCES TRANSFORMACE STÁTNÍHO MAJETKU DO VLASTNICTVÍ OBCÍ V ČR	301
1. CHARAKTERISTIKA PROCESU TRANSFORMACE STÁTNÍHO MAJETKU DO VLASTNICTVÍ OBCÍ V ČR	301
2. ANALÝZA PROCESU TRANSFORMACE STÁTNÍHO MAJETKU DO VLASTNICTVÍ OBCÍ V ČR	302
3. VÝSLEDKY VÝZKUMU PROCESU TRANSFORMACE STÁTNÍHO MAJETKU DO VLASTNICTVÍ OBCÍ V ČR	304
ZÁVĚR	307
POUŽITÉ ZKRATKY	311
LITERATURA	313
SEZNAM SCHÉMAT	322
SEZNAM TABULEK	323
SEZNAM GRAFŮ	325
O AUTOROVÍ	329
CHARAKTERISTIKY AUTORA ÚVODNÍHO SLOVA A AUTORŮ RECENZNÍCH POSUDKŮ	330

PODĚKOVÁNÍ

Vzhledem k tomu, že tato monografie stojí na konci mého dlouhodobého výzkumu, a tím i zakončuje významnou etapu mého života, cítím mimořádnou potřebu poděkovat všem níže uvedeným, kteří mě jakýmkoli způsobem podporovali a ovlivňovali a kteří se mnou spolupracovali:

- rodičům za mimořádnou zprvu materiální a následně morální podporu při mém vzdělávání a poté ve vědecké a pedagogické kariéře;
- členům rodiny a všem blízkým, kteří mě podporovali v této nelehké dlouhodobé a intenzivní činnosti;
- všem recenzentům, kteří přes své mimořádné vytížení projevili zájem a našli si čas na zpracování posudků takto rozsáhlé a značným množstvím dat naplněné monografie;
- Ing. Lence Pavlíkové za dlouhodobou a velmi profesionální spolupráci při zpracování mých posledních publikací;
- kolegům z FNM ČR, PF ČR a MF ČR za ochotu a vstřícnost při velmi náročném shromažďování podkladových materiálů a dat;
- vedení nakladatelství Karolinum za dlouhodobou profesionální spolupráci při vydávání mých monografií;
- vedení Vysoké školy ekonomické v Praze za podporu a ocenění mého dlouhodobého výzkumu, čehož si velmi vážím;
- všem politikům, resp. vrcholným státním úředníkům, kteří mi projevili důvěru tím, že mě jmenovali do vysokých národohospodářských funkcí, a tím mi umožnili zúčastnit se tohoto zcela mimořádného projektu.

Karel Zeman

ÚVODNÍ SLOVO VÁCLAVA KLAUSE

Od zahájení unikátního procesu transformace naší ekonomiky uplynulo v loňském roce čtvrtstoletí. Je smutným faktem, že i po takto dlouhé době u nás existuje pouze minimum odborných prací, které by na základě faktických dat popisovaly a analyzovaly logiku, skutečný průběh jednotlivých změn a výsledky transformačních procesů. O co méně pozornosti je v české ekonomické vědě (v té zahraniční se navíc často přidává absolutní nepochopení celé naší systémové změny) tomuto tématu věnováno, o to více je transformace až do dnešních dnů předmětem účelových dezinterpretací a manipulací v rámci bojů a šarvátek na naší politické a mediální scéně.

Z těchto důvodů je nesmírně cenné, že vznikla rozsáhlá monografie doc. Ing. Karla Zemana, CSc. *Analýza privatizace a restitucí v ČR*, která je syntézou dlouholetých osobních zkušeností autora získaných jeho působením ve státních transformačních institucích a z jeho výzkumné a pedagogické činnosti v oblasti hospodářské politiky na Národohospodářské fakultě VŠE.

Karel Zeman je jeden z mála odborníků, kteří se dnes tímto tématem zabývají. Působil ve vedoucích funkcích ve Fondu národního majetku ČR, v Pozemkovém fondu ČR a na Ministerstvu pro správu národního majetku a jeho privatizaci ČR – v institucích, které realizovaly vládní privatizační rozhodnutí, a tak může ve svých analýzách vycházet z detailní praktické znalosti transformačních procesů a privatizačních mechanismů.

Monografie přináší jedinečný faktografický materiál detailně popisující proces transformace vlastnických práv u nás. Cenné je i to, že autor transformaci vlastnických vztahů zařazuje do celkového kontextu zásadních společenských a hospodářských změn počátku 90. let. Nezabývá se pouze privatizačním procesem samotným, ale i procesem restitucí a řadou navazujících problémů a agend, které s transformací vlastnických vztahů souvisely. Systémová privatizace totiž byla základem transformace ekonomiky a společnosti, která dala nově vzniklému systému skutečný obsah.

Ze všech těchto důvodů je Zemanova práce nepostradatelným pramenným zdrojem pro každého, kdo se chce českým transformačním procesem a jeho výsledky seriózně zabývat.

Václav Klaus
7. září 2017

ÚVOD

Transformace české ekonomiky po roce 1989 byla největším národohospodářským počinem od roku 1918, kdy vzniklo Československo. Transformace jako celek bývá laickou, ale často i odbornou veřejností ztotožňována pouze s částí privatizačního procesu, přestože transformace národního hospodářství a ekonomiky ČR byla tvořena čtyřmi pilíři: liberalizací cen, liberalizací zahraničního obchodu, makroekonomickou stabilizací a změnami, resp. liberalizací vlastnických práv.

Během uplynulého čtvrtstoletí nevznikalo mnoho odborných publikací, jež by byly vystavěny na správných datech, ekonomických teoriích a korektním výzkumu. Proto jsem již v tomto období velmi pečlivě shromažďoval podklady a data a promýšlel architekturu budoucího výzkumu, pro který byla zásadní podmínkou aktivní účast na transformačním procesu při vytváření koncepcí, pilotních projektů, legislativy, prováděcích předpisů, metodických pokynů, systémů řízení, ale i možnost realizovat implementaci experimentálních modelů na vybraných státních, zejména transformačních institucích.

Druhá polovina mého působení v transformačním procesu byla již doprovázena vysokou intenzitou vlastního výzkumu, zejména IV. pilíře transformace, tj. liberalizace vlastnických práv. V tomto období jsem vytvářel koncepci výzkumu jako celku a z něho vycházející budoucí monografie analyzující celý privatizační proces. Tuto monografii jsem měl rozpracovánu z více než jedné poloviny, a právě když jsem se věnoval zkoumání privatizačního procesu zemědělství, tak jsem z pouhého zájmu začal porovnávat činnost soudobé transformační

instituce Pozemkového fondu ČR (PF ČR) s prvorepublikovou transformační institucí realizující Masarykovy pozemkové reformy, tedy Národním pozemkovým úřadem (NPÚ), který byl v literatuře bezmezně chválen, stejně jako celkový ekonomický a národohospodářský vývoj v prvorepublikové éře. V rámci výzkumu privatizace zemědělského a lesního majetku, a tedy i činnosti PF ČR, jsem intenzivně pocítoval nutnost komparovat činnost těchto dvou úřadů, a proto jsem souběžně se zpracováváním původně zamýšlené rozsáhlé monografie pojednávající o celém IV. pilíři začal zpracovávat komparaci těchto dvou transformačních institucí, těchto dvou historicky nesouvisejících, avšak analogických procesů z hlediska právního, institucionálního, věcného, statistického a ekonomického. Pozastavil jsem práci na původně zamýšlené monografii a zahájil práci na výzkumu, jehož výsledkem měla být odborná monografie, shrnující vývoj vlastnictví k nejvzácnějšímu a nerozmnožitelnému statku, tedy půdě na území ČR od založení samostatného Československa do současné doby. Proto jsem systémovým způsobem dopracoval analýzu vývoje ve stejné struktuře za období tří zbývajících hospodářsko-právních a politických systémů, tj. za období 1939–1945, 1945–1948 a 1948–1989. Tím vznikla první monografie *Vývoj vlastnictví k půdě a souvisejících procesů na území ČR od roku 1918 do současné doby*, kterou jsem vlastně původně vůbec neplánoval.

Následně jsem se plně vrátil ke zpracovávání výsledků dlouhodobého výzkumu privatizačního procesu v ČR. Jelikož některé části privatizačního procesu byly provázány s procesy restitučními, bylo nutné rozšířit původně zamýšlený výzkum o restituční procesy, likvidace a konkurzy státních podniků a transformaci státního majetku do vlastnictví obcí. Zpracovávaná matérie však nabývala takových rozměrů, že jsem dospěl k rozhodnutí rozdělit původně jedinou zamýšlenou monografii na dvě, tj. *Analýzu privatizačního procesu v České republice* a *Analýzu restitučních procesů v České republice*.

Při dokončování dvou posledně zmíněných publikací jsem dospěl k přesvědčení, že by bylo vhodné předchozí tři knihy zastřešit shrnující národohospodářskou monografií, ve které budu prezentovat výsledky výzkumu testování praktické aplikovatelnosti ekonomických teorií souvisejících s transformací vlastnických práv (tedy IV. pilířem transformace) a publikovat makroekonomické závěry ze všech pěti procesů IV. pilíře (tedy privatizace, restitucí, likvidací, konkurzů a transformace státního majetku do vlastnictví obcí) jako celku.

Cílem této čtvrté monografie je tedy rozsáhlá analýza současného stavu poznání textů zejména ze všech renomovaných vědeckých ekonomických časopisů od známých ekonomických autorit, které se těmito teoriemi ve svém výzkumu dlouhodobě zabývají. Na analýzu současného stavu poznání navázalo testování praktické aplikovatelnosti jednotlivých teorií na konkrétních případech ve IV. pilíři transformace národního hospodářství ČR, tedy liberalizaci vlastnických práv.

Dlouhodobý výzkum potvrdil, že existuje nepřímá úměra mezi „významem, velikostí, rozsahem a hloubkou“ systémových změn ekonomiky (resp. národ-

ního hospodářství ČR) a četností výskytu kvalitních odborných publikací na relevantní úrovni, kterých je absolutní nedostatek, což je s odstupem 27 let od zahájení transformace do značné míry velmi zajímavý fenomén. Proto jsem si položil otázku: *Proč je tak velký deficit kvalitních odborných publikací zkoumajících transformaci v ČR?* Přestože si myslím, že tato problematika je vhodná na samostatný výzkum, pokusím se základní příčiny identifikovat:

1. Jedná se o mimořádně složitou problematiku, kterou není možné komplexně v žádných literárních zdrojích nastudovat.
2. Náročnost výzkumu této problematiky je podmíněná relevantními znalostmi ekonomických teorií, ekonomických zákonitostí, makroekonomie, práva, managementu, institucionální ekonomie, systémového uvažování apod. Jedná se tedy o průnik několika disciplín.
3. Je zcela nepochybné, že předpoklady pro kvalifikovaný výzkum a analýzu tohoto složitého národohospodářského a ekonomického procesu mají pouze odborníci, kteří se zároveň na jeho tvorbě podíleli.
4. Transformace národního hospodářství ČR je typická mimořádně obtížnou dostupností zdrojových dat a podkladů zejména ex post. V průběhu výkonu manažerských pozic v transformačním procesu jsem toto nebezpečí předpokládal, proto jsem si dokumenty a data průběžně systematicky shromažďoval, a vytvářel tak databázi pro budoucí výzkum. Tato databáze je z hlediska rozsahu a zdrojových informací a dat v současné době jediná.
5. Výzkum (kterému se věnuji déle než dvacet let) je význačný vysokou časovou a systematickou náročností.

Pro upřesnění je nutné uvést, že se objevuje vícero rádooby odborných hodnocení, která však nejsou postavena na seriózním dlouhodobém výzkumu na bázi skutečných korektních podkladů a dat, ale často na chybných zdrojích, účelových tvrzeních a domněnkách, a proto je ve vztahu ke korektnímu výzkumu nelze brát v úvahu.

Zcela jinou kapitolou jsou politické deklaráce a úmyslné dezinterpretace vyskytující se zejména v posledních deseti letech. Zde opět vyvstává otázka: *Jaký mají tyto opakující se mystifikace vývoje národního hospodářství ČR význam a komu to v současné době prospívá?* Opět si dovoluji identifikovat příčiny:

1. V první řadě snaha odvést pozornost nejen od současných národohospodářských vládních selhání, nýbrž i od minulých významných vládních selhání, jakými byly privatizace OKD, ceny za výkup solární energie, nadbytečná sanace bank, násilné odnětí Investiční a poštovní banky, a. s. vlastníkům apod.
2. Vyvinutí se ze současných neúspěchů a viníky identifikovat v nedávné minulosti s tím, že jsou to procesy, které chybně zahájili oni.
3. Takticky odvést pozornost od současných konfliktů zájmů podnikajících politiků zejména v oblasti nastavení dotací, přidělování veřejných zakázek a zneužívání informací získaných při výkonu exekutivních funkcí souběžně s privátním podnikáním.

Na první pohled by odborná úroveň těchto textů a prohlášení měla svádět k jejich ignoraci, ale to by naopak vedlo k naplnění přísloví: „Stokrát opakovaná lež se postupně stává pravdou,“ čímž by došlo ke zkrácení moderních hospodářských dějin ČR. Jedná se tedy o spor konkrétní interpretace moderních hospodářských dějin ČR na jedné straně nekorektně vedený především politiky z levého spektra a na druhé straně vedený zejména ekonomy, národohospodáři v odborném dialogu vystavěném na základě seriózního výzkumu ekonomických zákonitostí a skutečných zdrojových dat. Vzhledem k uvedenému musím citovat Václava Klause, který se jako jediný v ČR touto problematikou zabývá (nejen jako ekonom) na úrovni poznání ekonomických teorií, zákonitostí a praxe, jež je pro něj charakteristická: „Spor je veden o minulost a její účelovou interpretaci jako takovou. O minulost viděnou spíše dalekohledem než mikroskopem. Skrývá se za tím snaha o ovládnutí minulosti, ne o akademické vítězství dílčích argumentů. George Orwell měl velkou pravdu ve svém tvrzení: ‚Kdo ovládá minulost, ovládá přítomnost, a kdo ovládá přítomnost, ovládá budoucnost.‘ Proto je pokus o ovládnutí minulosti pro řadu dnešních ambiciozních aktérů v přítomnosti tak důležitý. Proto se minulosti musíme věnovat i my, a to minulosti obojí. Mým motivem však není minulost ovládnout, spíše jen bránit tomu, aby nebyla ovládnuta a zneužita někým jiným“ (Klaus 2009: 13).

V návaznosti na výše uvedené je vhodné zmínit motivace, které mne inspirovaly k zpracování této publikace:

1. Prezentace výsledků dlouhodobého výzkumu liberalizace vlastnických práv, který prokazuje, že vlastnická práva jsou základní premisou tržní ekonomiky, tedy veškeré tržní směny, což logicky determinuje výsadní postavení teorie vlastnických práv jako základ, na kterém jsou následně vystavěny všechny ostatní ekonomické teorie tržní ekonomiky.
2. Nedostatečnost v oblasti odborných publikací zkoumajících zejména celý IV. pilíř transformace národního hospodářství ČR, tedy komplexně privatizační proces, restituční procesy, proces likvidací a konkurzů státních podniků a proces transformace státního majetku do vlastnictví obcí, a to vše z hlediska makroekonomického, statistického, procesního, právního, institucionálního, věcného apod., tedy absence odborných publikací správně dokumentujících složitost systémových změn – zejména liberalizace vlastnických práv – vystavěných na originálních datech, profesionální erudici a korektním mnohaletém výzkumu.

Více odborných publikací se zabývá transformací národního hospodářství ČR jako celku. Této problematice se věnoval zejména Václav Klaus, který se zabývá především vztahem ekonomické teorie a transformačních procesů, obzvláště liberalizací cen, liberalizací zahraničního obchodu a makroekonomickou stabilizací, resp. cenou kurzu a nabídkou peněz, regulací mezd, nastavením měnového kurzu, devalvací a fixací měnového kurzu, vztahem liberalizace cen a jejího vlivu na devalvací měnového kurzu, vnitřní a vněj-

ší konvertibilitou měny, tedy liberalizací vnějších ekonomických vztahů, tj. dosažením plné směnitelnosti běžného účtu platební bilance. V neposlední řadě se zabývá důvody, resp. analýzou centrálně plánované ekonomiky a nutností její transformace na ekonomiku tržní. Publikace V. Klause řeší výše uvedenou problematiku jsou odrazem ekonomického myšlení postaveného na instrumentáriu a metodologii klasických ekonomických teorií, které potvrdily, že pro takto rozsáhlé systémové změny v ekonomice není potřeba vymýšlet tzv. transformační ekonomie, dle kterých by mělo být při těchto radikálních procesech postupováno. Skutečností je, že monografie *Ekonomická teorie a realita transformačních procesů a Kde začíná zítřek* jsou psány způsobem, který je dostupný pro ekonomy zabývající se problematikou hospodářské politiky, makroekonomií apod. Z výše uvedeného vyplývá, že Václav Klaus ve svých textech klade zvláštní důraz zejména na první tři pilíře transformace, které mají zásadní vliv na následný makroekonomický vývoj ČR.

3. Nutnost vyučovat studenty v současné době i v budoucnu v oblasti hospodářské politiky, transformace národního hospodářství, makroekonomie, moderních hospodářských dějin, práva apod. v souladu se skutečným národohospodářským vývojem za pomoci literárních zdrojů zpracovaných na základě korektního a objektivního výzkumu, a tím zabránit deformování jejich poznání v rámci studia o této významné etapě vývoje národního hospodářství ČR.
4. Potřeba poskytnout odborné i laické veřejnosti skutečné výsledky výzkumu, a eliminovat tak možnost dezinterpretace transformačního procesu národního hospodářství ČR po roce 1989, čímž by se v budoucnu deformovaly moderní hospodářské dějiny ČR.
5. Potřeba zpracovat nezávislou odbornou publikaci založenou na výsledcích dlouhodobého výzkumu a oproštěnou od názorových střetů zastánců či odpůrců jednotlivých metod, postupů či filozofií. Tato monografie zevrubně zastřešuje a vztahově charakterizuje všechny čtyři pilíře transformačního procesu národního hospodářství ČR, ale i výše zmíněné předchozí publikace, a tím poskytuje zatím jedinou komplexní ucelenou odbornou materii týkající se této problematiky.

Na tomto místě si nemohu odpustit zmínit jeden dílčí závěr mého dlouhodobého výzkumu, který uvede na pravou míru případné nesprávné závěry budoucích čtenářů. Citace Václava Klause v této monografii by mohly vyvolat mylný dojem, že tohoto autora preferuji před jinými. Z mého dlouhodobého výzkumu ovšem vyplynulo poznání nedostatečnosti jiných relevantních odborných zdrojů vystavených na hlubokém poznání ekonomických teorií. Václav Klaus ve své knize *Kde začíná zítřek* uvádí citát Milтона Friedmana, se kterým se zjevně ztotožňuje: „Dospěl jsem k poznání toho, jak snadné je být nepochopen a jak obtížné je být zcela srozumitelný.“ Dovoluji si tento citát doplnit následujícím

způsobem: Tento syndrom, pokud to tak mohu nazvat, je jevem, jenž provází badatele, kteří v úrovni svého poznání předstihnou dobu, v níž výsledky svého zkoumání prezentují, aniž by jejich okolí bylo schopno tomu porozumět.

Liberálně nastavená vlastnická práva jsou základní premisou dobře fungující tržní ekonomiky, proto se výzkumu teorie vlastnických práv věnují nejznámější ekonomické celebrity jako Alchian, Demsetz, Tietenberg, Faraci, Samuels, Stevens, Prasad, Pejovich aj., kteří se v mnohém shodují, avšak Cole a Grossman (2002) povýšili teorii vlastnických práv na ústřední jazyk ekonomie, tedy jakousi bázi, na které stojí ostatní ekonomické teorie.

Tato základní premisa byla v průběhu centrálně řízené ekonomiky, tedy v období 1948–1989 zásadním způsobem deformována, takže IV. pilíř neboli liberalizace vlastnických práv, jejichž součástí je privatizační proces, měl základní cíl narovnat deformace vlastnických práv do podoby běžné ve všech demokratických státech. Nutno konstatovat, že stupeň deformace vlastnických práv v ČR byl nejvyšší ze všech států východního bloku, neboli stupeň znárodnění majetku byl ze všech států nejvyšší. Další specifikum, které se týká vlastnických práv na území ČR, je velmi turbulentní vývoj v této oblasti, protože od roku 1918 se střídalo hospodářsko-politické zřízení založené na demokratických principech se zřízením totalitním či direktivně řízeným. Jedná se zejména o období druhé světové války a o období „budování socialistického hospodářství“ v letech 1948–1989.

Nestabilita v oblasti vlastnických práv se na rozdíl od většiny evropských států projevila na území ČR tím, že obrovské množství majetku, zejména pak zemědělského a lesního, změnilo svého vlastníka od roku 1918 do současné doby minimálně pětkrát z moci úřední (resp. na základě legislativně-právních změn). Tuto nestabilitu je možné označit v oblasti vlastnických práv za jev zcela ojedinělý – extrémní turbulence způsobují nejistotu vlastnictví, což ve svém důsledku determinuje demotivaci jakékoli tvůrčí činnosti. V této souvislosti je nutné poznamenat, že ve většině evropských států takovéto radikální změny v oblasti vlastnických práv vůbec neexistovaly, naopak stabilita a jistota ve výkonu vlastnických práv determinovaly dlouhodobé vytváření pozitivního vztahu k vlastnictví majetku po mnoho generací, což má zásadní vliv na motivaci vlastníků vedoucí následně k dosahování nesrovnatelně lepších ekonomických výsledků.

Tato období byla poznamenána zejména tím, že v nich nebylo možné aplikovat ekonomické teorie renomovaných ekonomů s ohledem na direktivní vymáhání moci, extrémní regulaci a podobné negativní jevy aplikované tehdejšími státními zřízenými. Je nutné zdůraznit, že hospodářskou politiku lze charakterizovat jako metody přístupu určitého státu ke své ekonomice, přičemž používané metody jsou vnímány jako systémová činnost směřující k předem stanovenému cílovému chování státu. Z teoretického hlediska je hospodářská politika vnímána na rozhraní ekonomických teorií a aplikované ekonomické

a národohospodářské praxe. Jak z výše uvedeného vyplývá, v určitých časových obdobích, v určitých státech a v určitých politických zřízeních je hospodářská politika ovlivňována různými ekonomickými teoriemi, resp. jejich směry, na základě kterých jsou následně činěna politická či národohospodářská rozhodnutí.

Cílem této monografie je charakterizovat všechny čtyři transformační pilíře (tj. liberalizaci cen, liberalizaci zahraničního obchodu, makroekonomickou stabilizaci a liberalizaci vlastnických práv) tak, aby čtenář měl k dispozici kompletní přehled o podstatě jednotlivých segmentů transformace a jejich vzájemných souvztažnostech. Pro pochopení všech systémových transformačních změn je nezbytné získat celkový náhled na transformační proces. Proto jsem zařadil první kapitolu zaměřenou na charakteristiku všech transformačních pilířů, přestože zbývající část knihy reprezentuje pouze výsledky výzkumu IV. pilíře, tj. liberalizace vlastnických práv.

Hlavním cílem této knihy je charakteristika a výsledky procesní, statistické, ekonomické a makroekonomické analýzy privatizačního procesu v ČR, který se skládá z tzv. malé privatizace realizované Ministerstvem pro správu národního majetku a jeho privatizaci ČR, tzv. velké privatizace realizované Fondem národního majetku ČR (FNM ČR), privatizace zemědělského a lesního majetku realizované Pozemkovým fondem ČR a z privatizace akcií prostřednictvím kuponů realizované Ministerstvem financí ČR. Zvláštní zřetel je kladen na rozsáhlou analýzu vyhodnocení efektivnosti využití příjmů z privatizačního procesu, efektivnosti výdajů investičního a neinvestičního charakteru a zkoumání činnosti jednotlivých vlád v letech 1991–2015, zkoumání závislostí mezi příjmy a výdaji a národohospodářskými ukazateli, jako je HDP, rozpočtový deficit, příjmová stránka státního rozpočtu apod. Pozornost je rovněž věnována výzkumu vývoje ekonomické výkonnosti a efektivnosti prodeje bank, které jsou základním pilířem ekonomiky každého národního hospodářství. Zvláštní důraz je rovněž kladen na analýzu odstraňování ekologických zátěží a implementaci systému řízení procesu vymáhání pohledávek. Obdobným způsobem je zpracována charakteristika a analýza restitučních procesů, likvidací a konkurzů státních podniků a převodu státního majetku do vlastnictví obcí, kde musí být brána na zřetel omezená dostupnost zdrojových dat.

I.

CHARAKTERISTIKA TRANSFORMAČNÍCH PILÍŘŮ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

V úvodu této kapitoly je nezbytné zaměřit se na výchozí pozici Československa v roce 1989 pro systémové změny. Československá ekonomika měla v porovnání s ostatními transformujícími se ekonomikami z důvodu velmi vyspělé ekonomiky v éře první republiky nejlepší pozici.

Mezi oblasti s dobrou výchozí pozicí bylo možné zařadit zejména těžký průmysl, zemědělství, energetiku, petrochemii, bankovníctví, nízký deficit státního rozpočtu, minimální zahraniční zadlužení a inflaci na velmi nízké hladině.

Špatnou výchozí pozici pro transformaci determinovalo pak zejména maximálně limitované soukromé vlastnictví, deformovaný trh, největší podíl direktivně stanovených cen ze všech států s centrálně řízenou ekonomikou, direktivně kontrolovaný a omezený zahraniční obchod, nekvalitní terciální sféra, úmyslně potlačený rozvoj telekomunikací a zaostalý elektrotechnický průmysl.

1. VÝCHOZÍ STAV ANALYZOVANÝCH PILÍŘŮ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE

1.1. CENOTVORBA V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE

V centrálně plánované ekonomice jsou ceny plánovitě řízeny a pomocí jejich aktivního využívání se pověřené státní instituce snaží o dosažení základních

cílů hospodářské politiky a žádoucího společenského vývoje. Teorie cen v socialistické ekonomice je dalece vzdálená od samoregulujícího systému tržního prostředí, který je hojně uplatňován dnes. Ceny byly v podstatě fixní a cenová politika byla založena na působení zákona hodnoty, kdy je cena zboží stanovována na základě jeho peněžní hodnoty, která je specifikována společensky nutným množstvím práce vynaloženým na jeho výrobu. Tato teorie však nejde v čisté podobě používat v rozvinuté zboží výrobě, kdy jsou k výrobě zboží používány namísto lidské práce i stroje. Proto je vhodné aplikovat modifikovanou teorii hodnoty, tzn. výrobní cenu, která v sobě zahrnuje náklady na výrobu a zároveň umožňuje výrobcům při stejném objemu výroby dosáhnout stejně velkého zisku, aby bylo dosaženo rovnosti podmínek z realizace nadproduktu. Tržní ceny pak kolem výrobní ceny mírně kolísají působením zákona nabídky a poptávky.

Cenová politika v ČSSR byla upravena několika platnými předpisy, které objasňovaly plánování cen, tvorbu cen nových výrobků, jejich kontrolu a soustavu dodatkových odvodů za porušení cenových předpisů či za nedostatečnou jakost a technickou zastaralost výrobků.

Jedním z těchto významných předpisů byl zákon č. 134/1973 Sb., o působnosti orgánů České socialistické republiky v oblasti cen, který upravoval to, že se Český cenový úřad podílel na tvorbě jednotné státní cenové politiky a na zabezpečování její realizace v souladu s národohospodářskými plány, vládě předkládal a navrhoval různá cenová opatření či směrnice, dle kterých měl být vypracován plán vývoje cen. Měl pravomoc ceny stanovovat, měnit a jejich tvorbu metodicky řídit a koordinovat a následně i provádět jejich kontrolu. Tyto funkce vykonával vzájemně s Federálním cenovým úřadem a s Výborem lidové kontroly či jinými národními orgány, které mohly České národní radě předkládat své návrhy nebo se podílet na kontrole cen, byly-li k tomu oprávněny.

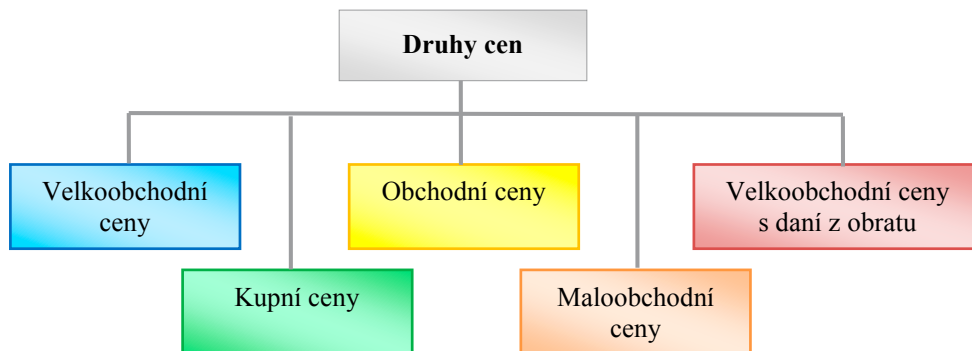
Dalším platným předpisem určujícím cenovou politiku České socialistické republiky byl zákon č. 112/1985 Sb., o státním řízení cen. Předpis pojednává o zásadách řízení cen, které mají účinně rozvíjet hospodářskou a sociální politiku v zemi a přispívat k její dynamičnosti a efektivnosti, zároveň mají napomáhat rozvoji výroby a oběhu, investiční výstavby či mezinárodní spolupráci a vědeckotechnickému rozvoji. Ceny identických výrobků v tuzemsku musí být jednotné, nestanoví-li zákon jinak. Základním nástrojem, dle kterého se řídí řízení cen republiky, je plán vývoje cen, který zabezpečuje uskutečnění cenové politiky v předem stanoveném období. Plán vývoje cen je dopředu konstruován pomocí cenové statistiky a po jeho zavedení se kvůli zabezpečení fungování státní cenové politiky provádí další operativní a drobné změny cen. U stanovování cen nových výrobků je nutné uvažovat již danou úroveň cen ostatních výrobků v ekonomice a zároveň se snažit o zvýšení jejich objektivnosti. Zákon rovněž upravuje dodatkové odvody v oblasti cen, kdy organizace musí ústředním orgánům státu odvádět prostředky, které jim dle cenových předpisů nenáleží, a organizace je tedy získala neoprávněně. Těmi mohou být prodej za vyšší

cenu, nákup za nižší cenu, dodání výrobku, pro který nebyla stanovena cena příslušným orgánem, aj.

Zákon č. 113/1985 Sb., o cenách, upravoval problematiku tvorby cen výrobků, výkonů, služeb a prací a kontrolu cen, působnosti orgánů, organizací a výborů angažujících se v cenové oblasti a působících na území České socialistické republiky. Dle tohoto předpisu byly ceny rozděleny do několika druhů:

- *Velkoobchodní ceny*, které byly definovány jako ceny, které obsahují náklady na výrobu, případně na odbyt a zisk či ztrátu ve výši dle způsobu jejich tvorby. Za velkoobchodní ceny bývaly dodávány výrobky organizacím pro další použití a odbyt.
- *Kupní ceny*, za které prodávali tuzemští dodavatelé organizacím provozujícím zahraniční obchod své výrobky, a tyto organizace zase naopak nabízely výrobky tuzemským odběratelům.
- *Obchodní ceny*, jež byly tvořeny velkoobchodními cenami a základní sazbou daně z obratu a byly aplikovány na výrobky, které byly určené k dalšímu maloobchodnímu prodeji.
- *Maloobchodní ceny*, jimiž se označovaly ceny, ze které byly výrobky prodávány občanům, zahrnovaly v sobě obchodní ceny a obchodní srážky, v některých případech obchodní či odbytovou přírážku, cenový rozdíl a jiné složky, které určovaly cenové úřady.
- *Velkoobchodní ceny s daní z obratu*, které byly tvořeny velkoobchodní cenou a základní sazbou a dodatkovou daní z obratu a byly uvalovány na výrobky pro mimotržní odběratele, kteří byli povinni za tuto cenu nakupovat.

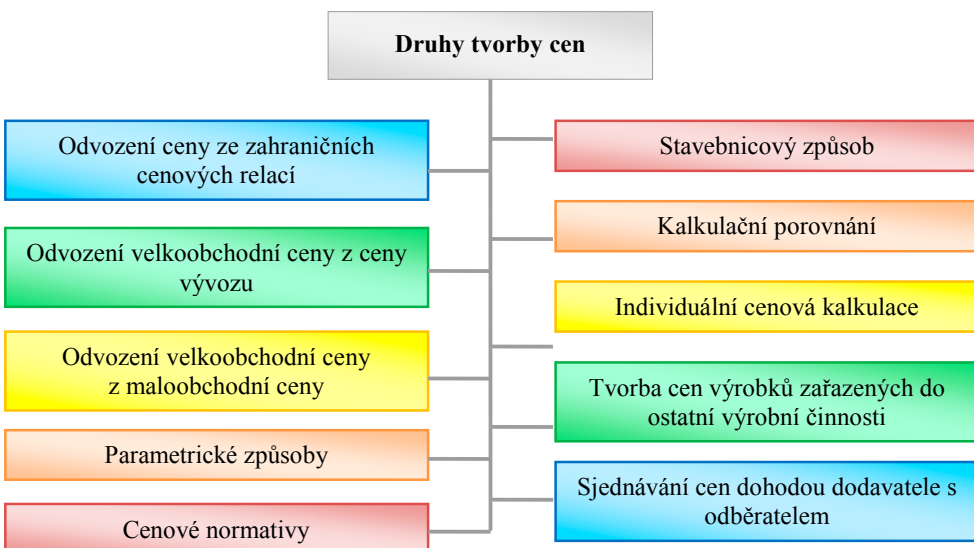
Schéma 1 Druhy cen dle zákona č. 113/1985 Sb.

Předpis č. 113/1985 Sb. řešil dále problematiku tvorby cen pro nový výrobek. Cenu mohlo navrhnout generální ředitelství, organizace či národní výbory za specifických podmínek jednotlivých skupin výrobků a své návrhy předkládat cenovému úřadu. Po jejich schválení se stávaly závaznými pro všechny organizace v ekonomice. Zákon popisoval několik různých druhů tvorby ceny:

- *Odvození ceny ze zahraničních cenových relací*, tedy z cen dvou zahraničních výrobků, z nichž jeden byl obdobný novému výrobku a druhý tuzemskému výrobku s platnou velkoobchodní cenou.
- *Odvození velkoobchodní ceny z ceny vývozu*.
- *Odvození velkoobchodní ceny z maloobchodní ceny* tak, že z navrhované maloobchodní ceny se odečetla základní sazbová daň z obratu, popřípadě obchodní srážka a cenový rozdíl, byly-li v ní zahrnuty.
- *Parametrické způsoby*. Tento způsob se používal v případě, že výše ceny byla prokazatelně závislá na technicko-ekonomických parametrech užití.
- *Cenové normativy*, tj. odvození ceny z cenových normativů, jakožto souborů norem veškerých vynaložených nákladů, zisků a přímých mezd.
- *Stavebnicový způsob* byl prováděn součtem cen všech dílů a výkonů výrobku, popř. připočtením cen přibývajících dílů a výkonů, zjištěných kalkulací, k ceně srovnatelného výrobku.
- *Kalkulační porovnání* je porovnání ceny nového výrobku s cenou adekvátně srovnatelného výrobku.
- *Individuální cenová kalkulace*, tedy výpočet ceny na základě podmínek stanovených pouze výrobní organizací, které pak musí být ověřeny cenovým úřadem. Tohoto způsobu se užívalo v případě, že nový výrobek nebyl srovnatelný s žádným dosud vyráběným výrobkem.
- *Tvorba cen výrobků zařazených do ostatní výrobní činnosti*, těmi se rozuměly především výrobky z vedlejší a pomocné výroby, z druhotných zdrojů hlavní výroby či z jiného odvětví, než byla hlavní výrobní činnost. Tvorbu cen těchto

Schéma 2 Druhy tvorby cen dle zákona č. 113/1985 Sb.

to výrobků určovalo Generální ředitelství, ústřední orgán či jiné jím řízené organizace.

- *Sjednávání cen dohodou dodavatele s odběratelem* se používalo zejména v případě potřeby vyjádřit rychle se měnící podmínky výroby a spotřeby, individuální podmínky angažujících se dodavatelů a odběratelů a dále ke zjednodušení postupu tvorby a změny cen.

Vytvořená cena mohla být dále cenovými úřady modifikována různými cenovými zvýhodněními, nezáhodněními, srážkami či přírážkami, aby bylo dosaženo požadovaných výsledků a potřebné cenové relace nového výrobku k cenám výrobků již zavedených. Dodavatel také mohl v případě ohrožení plynulého obytu výrobků či jiných závažných odůvodnění poskytnout slevu z ceny.

Z důvodu centrálního plánování cen v ekonomice a potlačení tržního mechanismu státem došlo ke zbavení cen jejich nejzákladnější funkce, kterou plní v tržní ekonomice, a to funkce informační. Ceny tedy neposkytovaly informace o poptávce a nabídce zboží, a z toho důvodu často docházelo k situacím, že po určitém zboží byla větší poptávka, než trh nabízel, anebo naopak existovala větší nabídka jiného zboží, než by bylo pro trh efektivní. Spotřebitelé tedy byli vystaveni velkým nedostatkům či přebytkům zboží.

Další distorze cen byly způsobovány různě stanovovanými daněmi a subvencemi na rozličné podniky, regulacemi a aplikacemi jiných nepřehledných prvků cenové politiky systému centrálně plánované ekonomiky.

1.2. ZAHRANIČNÍ OBCHOD V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE

Zahraničně-obchodní politika ČSSR podléhala stejně jako jiné součásti hospodářské politiky centrálně stanovenému hospodářskému plánu, který měl československé ekonomice zajišťovat efektivní alokaci zdrojů, dodávat do tuzemské výroby potřebné suroviny, a tím uspokojovat potřeby svých občanů. V prvních letech působení centrálně plánované ekonomiky byla zahraničně-obchodní politika svěřena do rukou ministerstva zahraničního obchodu, kdy dle Dekretu prezidenta republiky č. 113/1945 Sb., o úpravě, řízení a kontrole zahraničního obchodu, byl ministr zahraničí zmocněn upravovat, řídit a kontrolovat dovoz a vývoz, popřípadě průvoz zboží v rámci ČSSR. Financování mělo být zajištěno Národní bankou československou a veškerá vědomá porušení příkazů či nařízení ministerstva financí měla být potrestána.

Později zákonem č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství, bylo ustanoveno, že státní monopol na provádění zahraničně-obchodní politiky získaly tzv. specializované výsadní společnosti, které byly v roce 1953 přejmenovány na „podniky zahraničního obchodu“. Z právního hlediska se ovšem jednalo o akciové společnosti působící v různých oborech obchodní činnosti v oblasti zahraničního obchodu, které jako jediné

v ČSSR měly přístup k devizám, což jim obchod se zahraničím umožňovalo. Mezi významné podniky zahraničního obchodu patřily např.:

- Motokov, zaměřující se na dovoz a vývoz vozidel a výrobků lehkého kovo-průmyslu;
- Kovo, spravující dovoz a vývoz výrobků přesného strojírenství;
- Koospol, podnik pro zahraniční obchod, který byl zřízen státním povolením uděleným výnosem ministerstva zahraničního obchodu;
- Ligna, podnik pro vývoz a dovoz dřeva a výrobků průmyslu dřevozpracujícího;
- ŠKODAEXPORT, podnik zahraničního obchodu zaměřující se na vývoz a dovoz energetických, hutních a metalurgických zřízení, tabákových strojů, elektrických lokomotiv a trolejbusů, aj.;
- Stroj import, podnik zahraničního obchodu specializující se na dovoz strojů a průmyslových zařízení;
- TUZEX, fungující jako podnik zahraničního obchodu pro prodej zboží v drobném za cizí měny.

Ústavním zákonem č. 171/1968 Sb. bylo zřízeno Federální ministerstvo zahraničního obchodu, které bylo ustanoveno ústředním orgánem pro státní správu zahraničně-hospodářských vztahů, formulovalo všeobecné podmínky pro realizaci zahraničního obchodu se zahraničím, provádělo plánovací činnost pro zahraniční obchod, kontrolovalo efektivitu a rentabilitu zahraničního obchodu a realizovalo kádrovou a obchodní politiku.

Zákon č. 42/1980 Sb. přesně vytyčoval jednotlivé formy zahraničně-hospodářské činnosti, konkretizoval jednotlivé počiny a činnosti, které spadají do oblasti zahraničně-obchodní politiky, a stanovoval, komu náleží výhradní právo na provádění zahraničního obchodu. Zákonem byly jmenovány podniky zahraničního obchodu a jiné právnické a zahraniční osoby na základě v mezích uděleného povolení, pokud nešlo o případ, kdy se povolení nevyžadovalo, což přesně specifikoval zákon. Federální ministerstvo zahraničního obchodu zde působilo jako ústřední orgán, který organizace zahraničního obchodu kontroloval, řídil a na základě dohod se Státní bankou československou podnikům poskytoval potřebné devizové prostředky.

V roce 1985 byla organizace zahraničního obchodu rozdělena do čtyř skupin, z nichž jedna se specializovala na dovoz a vývoz, další na služby, třetí na zastupování zahraničních firem a poslední na provádění dílčí činnosti v zahraničním obchodu.

Zahraně-obchodní politika ČSSR byla koncipována na převážně bilaterálním základě, obzvláště se členskými zeměmi RVHP, jejichž obchodní politika byla založena na socialistických výrobních vztazích vyznačujících se státním vlastnictvím. Z tabulky 1 je zřejmé, že největším obchodním partnerem pro ČSSR byl SSSR. Celkový obrat zahraničního obchodu ČSSR tvořil přibližně 54 mld. Kčs, z toho 64,2 % podílu připadalo na RVHP a z toho 32,5 % patřilo

SSSR. V roce 1985 podíl obratu zemí RVHP na celkovém zahraničním obchodu ČSSR dosáhl až 74 %, z toho podíl SSSR se vyšplhal na 45 %.

Tabulka 1 Podíl obratu socialistických zemí na celkovém zahraničním obchodu ČSSR v letech 1970–1989

Rok	Celkový obrat ZO ČSSR (mil. Kčs)	Obrat s RVHP (mil. Kčs)	Podíl obratu RVHP		Podíl ostatních s. zemí (%)
			%	z toho SSSR (%)	
1970	53 910	34 634	64,2	32,5	5,8
1975	97 367	64 285	66,0	32,5	4,6
1980	161 703	105 956	65,5	35,8	4,4
1985	240 141	177 880	74,1	44,8	4,8
1989	432 232	239 918	55,5	30,1	6,1

Zdroj: Fojtíková, L. (2009)

Zahraněčně-obchodní politika ČSSR rovněž spolupracovala s nesocialistickými a rozvojovými zeměmi. Spolupráce s nesocialistickými zeměmi byla však v porovnání s kooperací s RVHP z důvodu centralizované orientace ekonomiky a hospodářské politiky podřízené zásadám RVHP přibližně třikrát nižší. Významnou roli hrála rovněž nedostatečná kvalita některých vyvážených výrobků, které by na trzích západního ekonomicky tržně rozvinutého světa nemohly konkurovat, a zároveň blokáde vývozu některých kvalitních obchodních komodit ze strany RVHP. Tabulka 2 ukazuje podíl obratu nesocialistických zemí na celkovém zahraničním obchodu ČSSR v letech 1970–1989. Obrat zahraničního obchodu s nesocialistickými státy byl mnohonásobně nižší než obrat se státy socialistickými. K určitým změnám ve prospěch zvýšení podílu obratu zahraničního obchodu s nesocialistickými zeměmi začalo docházet v roce 1985 souběžně s politickými a ekonomickými reformacemi pocházejícími ze SSSR, jež byly kromě jiného zaměřeny na snahy o větší otevřenost ekonomiky. Nejvýznamnějšími partnery z nesocialistických zemí byly členské státy EHS, především SRN.

Tabulka 2 Podíl obratu nesocialistických zemí na celkovém zahraničním obchodu ČSSR v letech 1970–1989

Rok	Celkový obrat ZO ČSSR	Obrat s nesoc. státy	Obrat s EHS		Podíl nesocialistických zemí (%)
			%	z toho SRN (%)	
1970	53 910	12 069	11,0	5,6	22,4
1975	97 367	21 754	13,5	6,0	22,3
1980	161 703	37 310	12,9	5,9	23,1
1985	240 141	37 295	8,9	4,4	15,5
1989	432 232	134 510	18,0	8,8	31,1

Zdroj: Fojtíková, L. (2009)

Zahraniční obchod ČSSR se zapojoval také do hospodářské spolupráce s rozvojovými zeměmi, avšak podíl obrátu těchto zemí na zahraničním obchodu ČSSR byl zásadně nižší. Vývoj tohoto ukazatele se mezi lety 1970 a 1989 zásadně neměnil a průměrně se pohyboval přibližně kolem 7% hranice z celkového obrátu.

Tabulka 3 Podíl obrátu rozvojových zemí na zahraničním obchodu ČSSR v letech 1970–1989

Rok	1970	1975	1980	1985	1989
Podíl rozvojových zemí (%)	7,6	7,1	7	5,6	7,3

Zdroj: Fojtíková, L. (2009)

1.3. CENTRÁLNÍ BANKOVNICTVÍ V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE

Centrální bankovníctví procházelo v letech 1948–1989 výraznými změnami a neustálými novelizacemi dosavadních zákonů upravujících tuto oblast. Po zavedení socialistického režimu na území Československa a po přijetí nové Ústavy č. 150/1948 Sb. došlo v roce 1948 k rozsáhlému procesu znárodnování a zavedení jednotného hospodářského plánu, dle kterého se v ekonomice měla řídit veškerá hospodářská činnost. Velká část soukromých majetků byla prohlášena za majetek národní, který výlučně patřil státu. Ve státním vlastnictví mohly být kromě jiných oblastí i banky a pojišťovnictví. Toto ustanovení mělo dopad i na centrální banku, která měla být součástí ústřední instituce tvořící národní plány a zároveň se angažovat v tvorbě především měnových a finančních plánů, čímž byla institucí fakticky svázanou se státem.

Zákonem č. 31/1950 Sb., o Státní bance československé byla zřízena jednotná emisní a obchodní banka, která přejala veškerá práva a závazky od Národní banky Československé, Živnostenské banky, Slovenské Tatrabanky a Poštovní spořitelny. Státní banka československá byla státním ústavem, jenž fungoval jako samostatná právnická osoba a neručila za závazky státu. Jejím cílem bylo plnění úkolů v oblasti měny a peněžnictví v souladu se státním hospodářským plánem.

Banka sestavovala návrhy úvěrového, pokladního a emisního plánu, stejně jako plán platební bilance, které předkládala ministrovi financí, zároveň měla výhradní právo na vydávání a řízení oběhu bankovek. Od peněžních ústavů a podniků mohla požadovat zprávy a doklady o hospodářské činnosti a vydávat směrnice, které musely být schváleny ministerstvem financí a byly pro podniky a ústavy závazné. Banku řídil generální ředitel, který se zodpovídal ministrovi financí a zastupoval ho jeho náměstek. Ministr financí ředitele a náměstka také jmenoval a odvolával, což kromě dalších jiných povinností banky vůči státu

(jako například jmenování a odvolávání ředitelů ústavů banky) zapříčiňovalo přímou podřízenost banky ministru financí, resp. státu. Zisk banky se z 20 % odváděl do rezervního fondu, z 80 % státu. V případě ztráty byl deficit financován rezervním fondem, nestačil-li, byla banka financována státem. Do Státní banky československé byly tedy koncentrovány veškeré pravomoci bankovního sektoru.

Zákonem č. 84/1952 Sb., o organizaci peněžnictví, bylo stanoveno, že peněžní a úvěrová soustava je složena ze Státní banky československé, Investiční banky a státních spořitelů. Státní banka československá měla fungovat jako jediná emisní banka, jediná banka s pravomocí poskytování krátkodobých úvěrů a jako pokladní a zúčtovací středisko ČSSR v tuzemsku i pro zahraniční styky. Bankovní soustava tedy byla velmi silně centralizovaná. Centrální banka přímo podléhala ministerstvu financí, jehož pokynů musela dbát. Nově musela být podřízena dokonce i vládě.

V polovině 60. let došlo ke snahám o vymanění centrální banky z podřízenosti na ministerstvu financí, kdy se Státní banka československá snažila docílit rovnocenného postavení, jaké měla hospodářská ministerstva. Těmto požadavkům bylo nakonec částečně vyhověno a centrální banka byla odebrána z podřízenosti ministerstva financí a stala se samostatným orgánem, působícím v úvěrové a peněžní politice. Generální ředitel byl již jmenován a odvoláván vládou, zúčastňoval se vládních zasedání, a jak je to obvyklé, neměl hlasovací právo. O zisku centrální banky dále rozhodovala vláda, neodváděl se tedy automaticky do státního rozpočtu, jak tomu bylo dříve. V roce 1968 se projevovaly reformní snahy o zavedení tzv. tržního socialismu a s tím souvisejícího zavedení systému dvoustupňového bankovníctví, a to tak, že by systém centrálního plánovitého řízení byl zachován způsobem, že se centrální banka bude aktivně podílet na tvorbě komplexního měnového plánu a dle něj usměrňovat celou monetární politiku.

V reakci na to byl přijat ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, který nově vymezoval fungování měnového bankovního systému v ČSSR, skládajícího se z federální banky a z národních bank obou republik. Federální banka v tomto systému disponovala mimo jiné i emisní pravomocí. Federální banka jako vrcholový měnový orgán, vedená kolektivním orgánem v čele s guvernérem, disponovala těmito funkcemi:

- vydávat československá platidla,
- stanovit koncepci měnové, devizové a úvěrové politiky,
- stanovit zásady a rozsah emise a kontrolovat jejich dodržování,
- určovat nástroje pro uskutečňování jednotné měnové, devizové a úvěrové politiky,
- určovat rozsah devizových rezerv a stanovit způsob jejich správy,
- určovat rámec zahraničních devizových operací a stanovit kurs československé měny.

Po uskutečnění těchto úspěšných reforem však přišlo období normalizace, které vedlo k navrácení předchozích poměrů, a tedy i obnovení centralizace bankovníctví, kdy se komunistická vláda shodla na potřebě zabezpečení systému centralizovaného řízení Státní banky československé. Bankovní správa schválila opětné sloučení emisní a komerční činnosti. Zákon č. 144/1970 Sb. kromě jiného vymezoval funkce Státní banky československé jako:

- emisní funkce,
- určování poměru československé koruny k cizím měnám,
- přijímání vkladů na účet,
- poskytování úvěrů,
- provádění platebního styku,
- podílení se na regulaci a kontrole mzdového vývoje,
- financování investiční výstavby,
- pokladní plnění státního rozpočtu,
- správa měnových rezerv ČSSR,
- provádění devizové politiky.

Předpis č. 144/1970 Sb. dále upravoval organizační strukturu banky – v čele stál předseda, který mohl být plně zastupován místopředsedou a měl být jmenován a odvoláván prezidentem republiky bez určení délky mandátu až do odvolání. Navrhoval-li předseda opatření týkající se finanční a měnové politiky, která by měla dopad na státní rozpočet, byl povinen spolupracovat s ministerstvem financí. Dále zákon specifikoval pravomoci ústředí, hlavních ústav a jejich generálních ředitelů.

V 80. letech se však čím dál výrazněji začínaly projevovat nedostatky jednostupňového a silně centralizovaného bankovního systému, který se začínal zdát neudržitelným, a ekonomové připouštěli možnost potřebných reforem celého systému, především přechodu z jednostupňového systému bankovníctví na systém dvoustupňový, kde bude oddělena emisní a úvěrová činnost a koncentrována do různých institucí, tedy mezi centrální banku a mezi systém komerčních bank. K zásadním změnám bankovního sektoru však došlo až při transformaci celého československého hospodářství z centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní.

1. 4. VLASTNICKÁ PRÁVA V CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMICE

Pro správné pochopení liberalizace vlastnických práv po roce 1989 je nezbytný exkurz nejen do období intenzivního znárodnování od roku 1948, ale zejména do rozhodujících státních zásahů do vlastnických práv po roce 1945, tedy po ukončení 2. světové války, která následně zásadním způsobem determinovala vývoj vlastnických práv na území ČR, protože rozhodující znárodnování a vyvlastňování strategických a největších výrobních odvětví byla realizována právě

v období 1945–1948. Toto období ovšem nepodléhá restitučním zákonům, tedy povinnosti vydávat majetek, neboť bylo po roce 1989 zákonodárným sborem vyhodnoceno jako demokratické. Naopak jako nedemokratické bylo stanoveno období po tzv. rozhodném datu 25. února 1948, kdy se KSČ podařilo získat rozhodující politickou moc.

S poválečným odsunem německé menšiny z území ČR úzce souvisela konfiskace nepřátelského majetku, pozemková reforma a znárodnění. Tato majetková opatření tvořila klíčové body Košického vládního programu a stala se nejzásadnějšími hospodářskými opatřeními na území ČR v poválečném období.

Důsledkem zmíněných majetkových opatření byly radikální změny ve vlastnické struktuře na území celé republiky, jejichž hlavním účelem bylo postihnout majetek německého státu a majetek právnických osob podílejících se na vedení války nebo sloužících nacistům. Došlo k oslabení majetkových pozic velkokapitálu a soukromého kapitálu a k posílení státní formy vlastnictví, což způsobilo nárůst vlivu střední a zejména nižší (dříve nemajetné) vrstvy. Ačkoli byla majetková opatření uvalena na území celého státu, jejich dopad v pohraničí dosáhl daleko větších rozměrů než ve vnitrozemí (Faltus – Průcha 2004).

Politická situace v Československu po druhé světové válce umožnila velké změny v hospodářské i sociální oblasti. Nebyla povolena obnova politických stran, které se provinily proti národním a státním zájmům Československa, a státní moc přešla do vlády Národní fronty, kterou jmenoval prezident Edvard Beneš 5. dubna 1945 v Košicích.

Zmíněná majetková opatření byla realizována na základě dekretů prezidenta republiky, které byly spolu s vládním programem klíčovou právní úpravou pro aplikaci hospodářských změn. Prvním dokumentem o pozemkové reformě bylo nařízení Předsednictva Slovenské národní rady z 27. února 1945 (o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, zrádců a nepřátel slovenského národa), které se stalo součástí Košického vládního programu, a současně byl přijat závazek postupovat obdobným způsobem na celém území republiky.

Dekret č. 5/1945 Sb. (o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů) anuloval násilné majetkové převody a konfiskace z období okupace, tzn., že zneplatnil všechny majetkové přesuny a majetkoprávní ujednání uzavřená po 29. září 1938 pod nátlakem okupace či národnostní, rasové nebo politické perzekuce. Na jeho základě došlo mimo jiné k navrácení zemědělských usedlostí tisícům rolníků, kteří byli během okupace nacisty vyhnáni ze svých domovů. Majetek státně nespolehlivých osob byl předáván do národní správy. Na slovenské části území se nařízení o vytvoření národních správ netýkalo finančních ústavů (Průcha 1974, Jech – Kaplan 2002).

Na základě dekretů č. 12/1945 Sb. (o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a sloven-